

Марія МАЛИНКОВИЧ

Не рекомендовано подорожувати з мерцем

фільми,

які ми бачили

Джонні Депп у фільмі "Мрець".
Режисер Д. Джармуш. США, 1995.

"Ти - покійник!" - кричать ворогові у вестернах, перш, аніж вихопити револьвер. Але того, кому обіцяють смерть, не конче уб'ють - у нього можуть не вцілити, він може встигнути вистрілити першим. Героя останнього фільму Джима Джармуша "Мрець", режисер з перших кадрів відправляє до пекла, тим не менше, той продовжує жити і навіть вбивати після своєї смерті. Тому що картина Джармуша - вестерн тільки за формою. Насправді це кінопритча, суть якої зовсім не просто осягнути глядачеві, який не задумувався над тим, що так довго обдумував автор. Вісім років Джармуш готувався до цього фільму.

Шкода, що на наших екранах не йшли фільми цього талановитого американського режисера. У Венеції "Мрець" викликав у кінокритиків асоціації з новелами Франца Кафки, на МК у Роттердамі режисера називали справжнім генієм. Геній, мабуть, - гіпербола, але те, що йдеться про яскраве і незвичайне явище кінця нашого століття, очевидний факт.

"Мрець" - шостий фільм Джима Джармуша. Сюжетна лінія в ньому простежується не досить чітко. З Вільямом Блейком - не видатним англійським поетом, а скромним американцем-бухгалтером - глядач зустрічається в купе поїзда, який прямує до станції під назвою "Машина". Поряд із Блейком - люди у хутряних куртках і шапках, із скуповдженим волоссям, сповненими люттю очима і гвинтівками наготові. Не дивно, що ніжний, майже як дівчина, Блейк тремтить

"Мрець"

Сценарій

Режисер

Оператор

Монтаж

Музика

Продюсер: Деметра Дж. МкБрідж.
США, 1995.

Джима Джармуша,

Джим Джармуш,

Роббі Мюллер,

Джей Рабинович,

Нейла Янга,

від страху, лякливо озираячись довкола. Він тут чужий, його місце в іншому фільмі. І Джонні Депп, який блискуче його грає, - актор не для вестерна. Блейк невиразно уявляє собі, що на нього чекає, але знає: іншої дороги немає, як не може бути й повернення назад. Кінцева станція "Машина" із заводом Дікенсона-старшого, де хотів би влаштуватися Вільям Блейк, - це справжнє пекло. Брудними вулицями містечка сюди-туди снують свині, люди віддаються низьким інстинктам - і все це поруч із заводом, що безперервно гуркоче. З роботою не вийшло - Дікенсон викинув його геть. Випадок зводить бухгалтера з квіткаркою Сел. Син господаря заводу застає Блейка у ліжку своєї колишньої коханки. В результаті у Вільяма Блейка - куля в грудях і два вбивства на совісті. В тому числі Дікенсона-молодшого. Джон Дікенсон клянеться помститися за сина і посилає до Блейка трьох убивць. За правилами вестерна це означає, що наш герой - "мрець". Але всупереч усьому Блейк ще досить довго живе, хоча те, що він бачить і відчуває, може бачити і відчувати тільки "мертва людина".

Те, що Блейк з кулею в грудях прямує полями і лісами, з кожним кроком слабнучи, остаточно збиває глядача з пантелику. Вмирає жива людина чи оживає мрець? Одного разу, відкривши очі, Блейк бачить над собою гладкого індієця, який пальцем видлубує кулю з його грудей. "Метал білої людини", втім, не піддається. Індієць зветься Нікто і взагалі він досить дивний суб'єкт - чудово розмовляє англійською та щиро переконаний, що маленький чоловічок в костюмі у велику клітину і є той самий великий англійський поет, вірші якого індієць із задоволенням цитує: "Some are born to sweet delight/ Some are born to endless night" ("Хто для радості народжений, Кому горе судилося"). Але наш бухгалтер тоді про великого англійця ще не мав жодного уявлення. Гід-індієць вчить і його проходити через простір і час. Уже через кілька вбивств герой фільму, перш, аніж почати перестрілку з двома шерифами, відреконується: "Привіт! Я - Вільям Блейк. Ви знайомі з моєю поезією?"

Врешті решт, червоношкірий екскурсовод по царству мертвих дає Блейку тютюн і наркотики, вкладає його, ще притомного, в каное, прикрашає квітами й листям і пускає човен на велику воду: "Настав час тобі повернутися! Туди, звідки приходить Дух!" Поки каное повільно віддаляється до світла, що сходить з неба, на березі звучать ще два постріли, які скошили останнього переслідувача і Нікого.

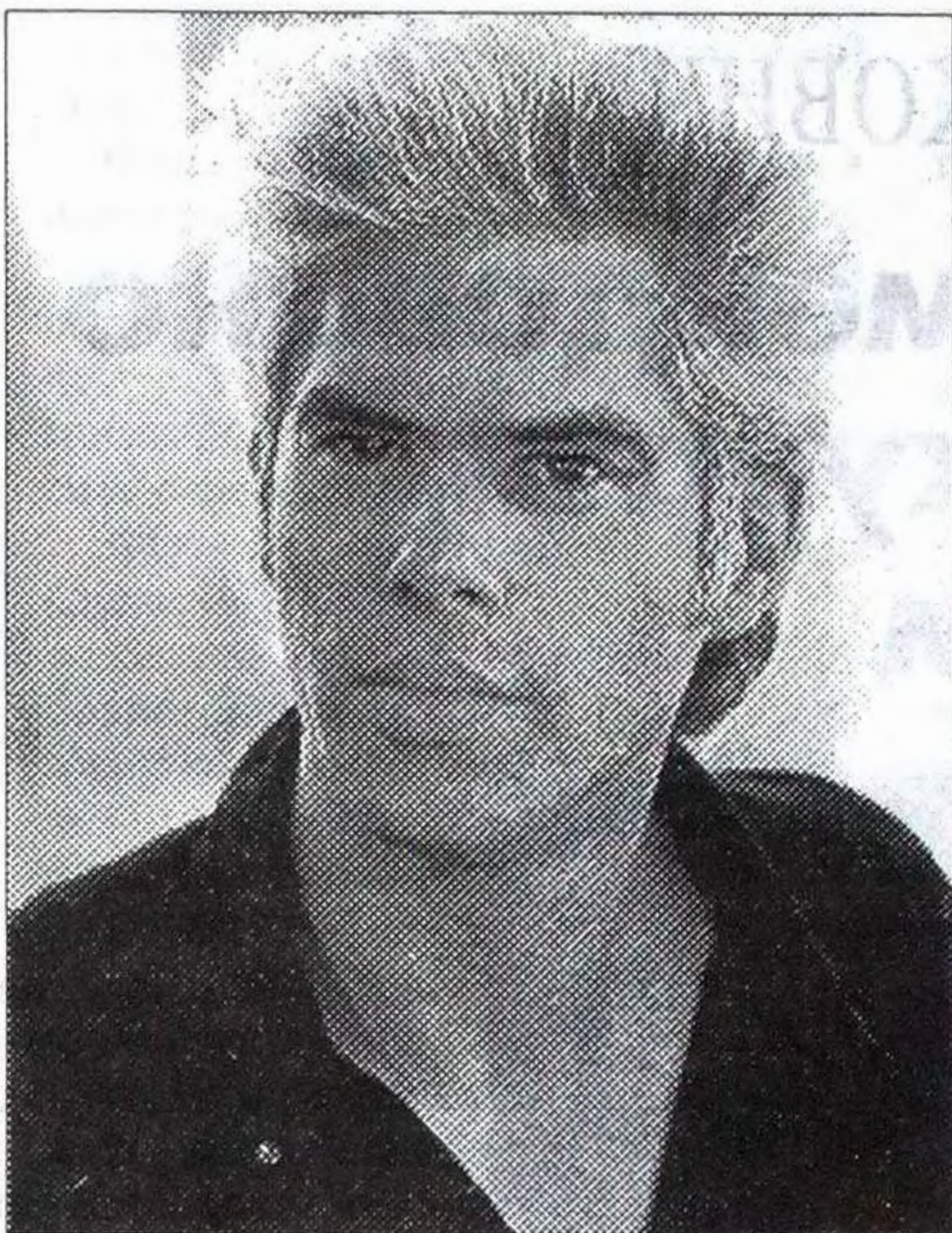
Герої фільмів Джармуша, як правило, діють у незвичній для них ситуації. Вони - або емігранти в незна-

йомій досі Америці, або втікачі з тюрми, або пасажери дивного поїзда, що їде на батьківщину Елвіса Преслі, в Мемфіс, або роз'їжджають у нічному таксі порожніми вулицями столиць різних країн. Це чорні та білі американці, угорці, євреї, фіни, італійці, японці і навіть індієць у "Мерці". Стосунки між ними - відхилення від "норми", встановленої у певних місцях історії і закріпленої стереотипами свідомості й архетипами колективного несвідомого. Проте герої Джармуша діють на стику різних культур і тому їм доводиться, відмовляючись від правил, виявляти власну сутність. І тоді глядач бачить істинне братство людей. Звичайно, це тільки кіно, свого роду "медитація про братство".

Джармуш, готуючись до фільму, довго роздумував над темою смерті. Але, вже працюючи, уник раціоналізму, повністю віддаючись натхненню. На відміну від двох попередніх фільмів, де різні сюжетні лінії розвиваються одночасно, у "Мерці" є певна послідовність зміни епізодів. Але з самого початку вона переривається періодичним зануренням у темряву. Ці занурення можна порівняти з диханням. Без них ритм чорно-білого фільму був би іншим. А гра з темним кадром дозволяє сюжетові розвиватися своєрідно. "Як у поезії, коли пропускають рядок чи строфу й кінець однієї строфи служить початком наступної," - пояснює автор.

На запитання, чому він зняв саме вестерн, Джармуш відповідає: "Цей фільм, зроблений у жанрі вестерну, сам по собі стає його протилежністю. Герой класичного вестерна - персонаж активний, який нав'язує свою волю іншим, сильний і незворушний, але, з іншого боку, вже нездатний до розвитку". Герой "Мерця", навпаки, "немов чистий листок паперу, на якому всі щось пишуть".

Джармуш любить місто, любить у ньому жити, і всі фільми, крім "Мерця", значною мірою урбаністичні. Місто для режисера - джерело натхнення. Але цього разу Джармуш вирішив зняти фільм, в якому пейзаж позбавлений присутності людини. Його хвилюють питання: "Що таке Америка? Де її минуле? Як пов'язані між собою культура прибульців-англійців і культура американських індієць?" Колишній студент-філолог Колумбійського університету добре розуміє, що на ці питання не відповісти, знімаючи фільм на вулицях сучасних мегаполісів, що стосунки індієць з природою, тваринами, природним життям нашого світу, а, відповідно, і смертю - значно тісніші, ніж у збитих з пантелику правилами цивілізації європейців. Тому й стає гідом у просторі між життям і смертю індієць. "Ніхто" з погляду чванливих білих, він значно краще за них знає, на чому тримається світова культура. І не зіпсований ще "законом життя", чистий душею бухгалтер Блейк здатний, його слухаючи, бачити і відчувати те, що "живим" недоступне. Ім'я одного з найбільших поетів Англії Джармуш подарував своєму герою не випадково. Мудрий індієць проводить героя через світ пізнання, але той залишається таким же чистим, безгрішним (незважаючи на вчинені вбивства), коли відходить у безкінечне. З дитячого світу Невідання, через світ Пізнання, знову до Невідання, тільки вже всезвіданого, яке усвідомило єдність і цілісність Абсолюту - ось тема творчості великого "безумця" XVIII сторіччя Вільяма Блейка. І ця ж, по суті, тема - основна в

Режисер Джим Джармуш.

останньому фільмі Джима Джармуша.

В художній концепції "Мерця" особливу увагу приділено музиці. На думку режисера, мистецтво кіно відрізняється від літератури чи живопису своїм ставленням до часу. Кіно найближче до музики. Це стосується останньої стрічки Джармуша. Глядач сприймає те, що відбувається, як сон. Мабуть тому, що Блейк у фільмі постійно втрачає свідомість. І його відчуття поширюються на глядача: щось зникає, а потім з'являється знову - ми немов проникаємо в речі, щоб незабаром їх покинути. "Тут немає нічого, пов'язаного з інтелектом, - пояснює режисер, - ми так само слухаємо музику і не можемо збагнути, чому вона нам так подобається... Головне, щоб ми, монтуючи, пам'ятали, наскільки близькі ці два види мистецтва. Тоді фільм набуває свого власного ритму, своєї мелодії".

У картинах Джармуша часто звучала музика Тома Вейтса, який не раз виступав у нього як актор. Але музика Вейтса урбаністична. А в "Мерці" вимагалось щось зовсім інше, і Джармуш запрошує написати музику до фільму Нейла Янга. Музика цього автора немовби насмілюється проникнути за межі доступного, цікавлячись: що ж там далі - за Великим Невідомим? До болю самотня електронна гітара весь час балансує на вузькому просторі між сміхом і слізьми. А якщо прислухатись, то впродовж усього фільму вона твердить те саме: "Ми ідемо до смерті і в нас є час".

То чи варто подорожувати з мерцем? Ні, якщо боїшся вийти за рамки жорстокого і прагматичного світу людей, які живуть "за правилами". Так, якщо бажаєш зупинити, розтягнувши в часі, момент смерті й пізнати в одному моменті все суще.

*"Всесвіт у піщинці видніший,
Небо у квітці лісовій.
Безкінечність на долоні твоїй,
Вічність у миті одній."*

(В.Блейк. "Пророкування невинності")

У статті використані матеріали, опубліковані в журналах "Cahiers du cinema", №498 (Франція); epd Film №1, 1996 (ФРН); "Cinema", №1, 1996, (США).

Кадр із фільму "Мрець". США, 1995.